

ÚJ RAJ: JAUME BALAGUERÓ

Gyilkos szeretet

FEKETE TAMÁS

BALAGUERÓ A HORRORJAIBAN KORÁBBAN HASZNÁLT ELEMEIT IMMÁR MÁSODSZOR TUDTA ÚJ MŰFAJBA ÁTMENTENI ÉS FINOMABBRA HANGOLVA ELŐVEZETNI.

Az élet utazás két világ között. Az egyik az élők világa, a másik a halottaké. A két világ elhatárolódik egymástól, ebből a világból nem látszik a másik, bármennyire is szeretnénk." A rendező harmadik (egyben második angol nyelvű) filmjében, a 2005-ös *Hideg csontok*ban figyelmezteti így a kórház főnővére a fiatal főhősnőt. Balagueró – aki a valóságban is magáévá tette a világok közti utazást – szereplőjével ellentétben látni véli mindkettőt, és hőseit is arra kényszeríti, hogy szembe-
süljenek a valóságon túli dimenzióval.

Első látásra egy a sok horror-rendező közül: sokszor – különösen a korai filmjeiben – felületes és hatásvadász, történeteinek eredetiségét és logikáját, karaktereinek mélységét hajlamos feláldozni a meglepetés és a csavar érdekében. Jaime Balagueró mégis folyamatosan dolgozik, a mozifilmek mellett rövidfilmeket és televíziós produciókat készít, a közönség szereti, külföldön gyakran kap lehetőséget, képes ismert (ha nem is feltétlenül A-ligás) színészeket foglalkoztatni, és még leggyengébb művei mélyén is felsejlik valamiféle határozott világlátás. A rendező pedig maga is előszeretettel játszik el munkáiban a kettősséggel.

Az 1968-ban született Balagueró kisfilmjei után 1999-ben forgatta le első mozifilmjét; *A névtelen* az angol Ramsey Campbell regényének adaptációja, fő-

hőse pedig egy anya, aki üzenetet kap öt évvel korábban eltűnt, és akkor halottként azonosított lányától. Kapcsolatba lép azzal a nyomozóval, aki annak idején az eltűnés ügyében nyomozott, és aki a súlyosan összeroncsolódott és megcsontkított test azonosításakor is vele volt, hogy közösen oldják meg a rejtélyt. Bár irodalmi alapanyagból dolgozott (erre pályáján később csupán egyszer, a *Múzsa* kapcsán került sor) már itt megtalálható több olyan elem, melyet Balagueró később is újra meg újra szívesen használ.

Annak ellenére, hogy szinte egyáltalán nincs jelen a filmben, mégis Angela, az eltűnt és kérdéses sorsú gyerek lesz a történet fő mozgatója. A spanyol (és spanyol nyelvű) horrorok a rákövetkező években, a 2000-es évek elején szívesen helyezték gyerekek zárt közegébe a cselekményt, gyakran főhőssé emelve őket (*Ördöggerinc*, *Az árvaház*, *A faun labirintusa*), Balagueró a mozgalom előhírnökének is tekinthető. Angela el- majd feltűnése mintha egyfajta jelzése lenne annak is, hogy a következő években a korábban elfeledett és nem reprezentált gyerekek lesznek a főszereplők, a direktornál éppen úgy, mint a hispán horrorok igen jelentős részében is. *A névtelen*ben ráadásul a halottnak hitt és kezelt lány filmfelvételek, régi családi videók lejátszása közben halatja hangját anyjának az eltűnése után

először, mintha az egész zsánernek üzenné: halottnak hittetek minket, de mi mégis itt vagyunk és szólunk, visszatérünk a mozgóképekbe.

A rendező filmjeiből – a *Névtelen*ekből csakúgy, mint életművének összes későbbi darabjából – hiányzik ugyanakkor az a történelmi perspektíva, mely a spanyol gyerekhorrorok mindegyikére jellemző. Amíg azok vagy a Franco-érában játszódnak, vagy közvetlen hatással van rájuk a rezsimit berendezkedése és szemlélete, Balaguerót hidegen hagyja a történelem vizsgálata; filmjei kivétel nélkül napjainkban játszódnak, és nem is kíván elmerülni a közelmúltban, vagy annak közvetlen hatásában, teljesen közömbös a politika és annak kiszolgálói iránt, általánosabban vizsgálja az emberi pszichére mért hatásokat. (A konkrét történelmi eseményekhez és személyekhez legfrissebb, teljesen más műfajú filmjében, *A briliáns cselben* kerül, ám jellemző, hogy Sir Francis Drake és a Győzhetetlen Armada kincse csupán felcserélhető MacGuffin-elem).

A kollektív emlékezettel ellentétben határozottan nagy szerep jut viszont a személyes múltnak: Balagueró munkái többnyire egy régi, a fő cselekményszál előtt több évvel megtörtént, tragikus, váratlan és esetenként megmagyarázhatatlan eseménnyel kezdődnek, mely a főhőst traumatizálja és mély szakadékba löki, elszigetelve és már-már katonán állapotba juttatva őt. Ebből zökent ki őt egy olyan új élmény, mely végül válasszal szolgál a korábbi történetekkel kapcsolatos kérdésekre is. A nyomozás során pedig egy általában több évtizedre visszanyúló, és a jelenben kiteljesedő tevékenység sejlik fel.

Ez a tevékenység pedig a rendező egyik kedvenc toposzához, a titkos társasághoz köthető. A rejtély kulcsa és a szálak mozgatója szinte mindegyik filmjében egy nagy, akár több évszázados múltra is visszatekintő, és valódi identitását félve elrejtő, a természetfölötti erőket is igénybe vevő csoport. Bár nevük lehet mindenki előtt ismert (mint a *REC*-ben a Vatikán), végső céljuk pedig lehet egészen nemes és fennkölt is (mint a *Múzsában*), valójában semmi akadály nem állhat eljük céljaik elérésében, és ártatlan, mit sem sejtő kívülállók is képesek manipulálni, vagy éppen eltenni láb alól.

Balagueró világában minden gyanús és furcsa eset mögött ezek a titkos társaságok állnak, és már egy rosszullét vagy egy áramkimaradás esetén is indokolt lehet a gyanakvás velük szemben. Filmkészítői gyengeség viszont, hogy hiába bármilyen tudás és nyomozás, valódi arcukat és motivációikat csakis akkor lehet megismerni, ha azt vezetőjük közvetlen közléről hozza a főhős tudomására.

A rendező legradikálisabb, legmeghökkentőbb és legeredetibb eszköze mégis a legfőbb veszélyt jelentő antagonista személyének kiválasztása. Bármilyen csoport is irányít ugyanis a háttérből, a legvégső végrehajtó szinte mindig egy olyan személy, akit főhősünk is jól ismer. A végső leszámolás alkalmával kiderül, hogy az igazi Gonosz, a végzetes tett elkövetője egy szeretett személy: vagy egy családtag, vagy a főszereplő szerelme. Meglepő, hogy Balagueró állandóan változó és mozgásban levő, stílusosan, műfajban és még kilométerekben is nagy utat megtévő pályája alatt mennyire következetesen használja ezt a motívumot legelső mozifilmje óta. A gyanakvás és a bizalmatlanság közel sem állandó eleme munkáinak, ám szinte kivétel nélkül kiderül, hogy az (egykori vagy majdani) elkövető egy számunkra oly

kedves személy. Ez az a konzekvensen alkalmazott fordulat olyan szokatlan, hogy legyen bármilyen kiszámítható, sokadszorra is meglepi a nézőt, és még a happy enddel lezárt filmjei esetében is szorongást ébreszt.

Miután első játékfilmjét kifejezetten jól fogadták, három évvel később leforgatta angol nyelvű bemutatkozását is, a *Darkness*-t, mely egyúttal talán életműve mélypontjának is tekinthető. A kifejezetten ostoba történet és a már keletkezésekor is unalmas sablonként használt képsorok mellett Balagueró csak olyankor tud meglepetést okozni, mikor nem vizuálisan, gondosan előkészítve, hanem érzelmileg és egészen váratlan szituációkban sokkol. Ebben a filmben használta először a horrorok egyik legrégebbi toposzát, az elátkozott ház helyszínét, amit innentől kezdve szintén csaknem kivétel nélkül mindegyik filmjében használ; jelenléte a *Hideg csontokban*, a *REC*-sorozatban teljesen egyértelmű, de még az olyan műfaji kirándulásaiban is megtaláljuk a nyomát, mint az *Amíg alszol*, vagy *A briliáns csel*.

A *Darkness* főszereplője egy amerikai család, akik Spanyolországban telepednek le, és vélik megtalálni új otthonukat. Innentől kezdve egyre gyak-

rabban bukkannak fel Balaguerónál is az idegenbe szakadt szereplők, egyfajta rendezői alteregóként. Következő filmjében, a 2005-ben bemutatott *Hideg csontokban* pedig rögtön kettő is: a nővérként dolgozó Amy Amerikából érkezik az angol Wight-szigetre, míg kollégája, az évek óta ott szolgálatot teljesítő Elena egyenesen Madridból. Ez újból visszatérő elem lesz a rendezőnél: a *Múzsza* rejtélyes idegen hölgye, Rachel Romániából érkezik Írországba, *A briliáns csel* bankrabló csapata pedig igazi nemzetközi banda, amelyben a kulcsjátékosok angolok. Mindannyian idegenek, akik kényszerből, vagy épp saját elhatározásból, de külföldön kell hogy érvényesüljenek – csakúgy, mint maga Balagueró. Ám későbbi filmjei otthonuktól elszakadt hősei már csak átmenetinek tekintik kiruccanásukat, amelyet minél előbb maguk mögött akarnak hagyni, hogy visszatérjenek hazájukba; a táncosként dolgozó Elena elsődleges célja, hogy visszaszerezze útlevelét főnökétől, és kislevelettel együtt végre hazamehessen Romániába,

ahogy a bankrabló csapat is csak kényszerből vállalkozik a madridi rablásra, igazi terepük hazájukban van. Mintha idővel maga a rendező is úgy vélné, hogy nem forogthat

„Kisebb halálként is felfogható”

(Jaume Balagueró: *Amíg alszol* – Luis Tosar)

tartósan angol nyelvterületen, ezek csupán könnyű kalandok, de igazából otthon kell érvényesülnie.

A *Hideg csontok* után a rendező visszatért Spanyolországba, és újból otthonában, anyanyelvén forgatott. A *REC* Velencében versenyen kívül bemutatott első és második része az akkoriban épp felszálló szakaszban levő *found footage*-horrorok közé tartozik, és nem csupán viszonylag korán csatlakozott az áramlathoz – jócskán beelőzve a *Paranormal Activity* mozis terjesztését, a *Cloverfieldet* és a Romero-féle *Holtak naplóját* is –, de egyúttal az alműfaj egyik kivételesen ötletes és hatásos darabja lett, melyet még három folytatás, valamint egy gyorsan tető alá hozott tengerentúli remake (*Karantén*) is követett. Hősünk, egy spanyol tévéállomás műsorának riportere csupán a barcelonai tűzoltók egy éjszakáját akarja bemutatni, ám egy rutinriasztásként induló kiszállás után egyre durvább és kilátástalanabb helyzetben találja magát. A *REC* első és második részét Paco Plazával közösen jegyzi íróként és rendezőként, és noha nyilvánvalóan nehéz szétválasztani, ki mivel járult hozzá a közös munkához, bizonyos témák láttán erősen gyanakodhatunk Balagueróra. Az elátkozott ház, az események mögött álló titkos vatikáni társaság, a harapás után egymás ellen forduló családtagok, valamint a minden jellemzőjük ellenére nem zombiként, hanem démonként kezelt fertőzöttek mögött elsősorban Balaguerót sejtethetjük.

„Elátkozott házként funkcionál”

(Jaume Balagueró:
A briliáns csel –
Freddie Highmore,
Sam Riley és Astrid
Bergès-Frisbey)

Két közös film után Plaza és Balagueró útjai elváltak: előbbi leforgatta a *REC 3*-at, utóbbi pedig először vállalkozott rá, hogy mozifilmjével eltávolodjon a horrortól (hogy aztán visszatérjen nem csak hozzá, de a *REC*-sorozathoz is, a széria negyedik, egyben befejező részével). A 2011-es *Amíg alszol* talán legérettebb és legkidolgozottabb munkája. Antihőse, Cesar házfelügyelő egy barcelonai lakóházban. Látszólag kedves, készséges és illemtudó, azonban barna köpenye súlyosan torz lelket takar. A férfi képtelen a boldogságra, ezért féltékeny és dühös mindenkire, aki elégedett és kiegyensúlyozott, és mindent megtesz, hogy tönkretegye az életüket. Legújabb kiszemeltje egy fiatal nő, Clara, akinek lakásába esténként beoson, majd miután kloroformmal elkábitotta, mellette tölti az éjszakát az ágyban. A nő új szerelmének felbukknása pedig egy igazán rafinált tett elkövetésére sarkallja, és egy megfogant gyermekkel kívánja porrá zúzni a friss szerelmet.

A horrorból thrillerbe váltva nem csupán a látványon és a történeten volt szükség finomhangolásra, hanem a természetfeletti elemeknek is búcsút kellett inteni. A Cesar által karbantartott épület azonban mégis képes elátkozott házként funkcionálni, amelyben racionálisan már-már felfoghatatlan motivációjú gonosz lép működésbe, a munkaideje leteltével, éjszaka – így lépve át ezúttal nem a két világ, vagy a valóság és a természetfeletti, hanem a nappal és az éjszaka határvonalát, a

nő öntudatlan alvása pedig egyfajta kisebb halálként is felfogható, amelybe belépve már Cesar birtokolja és irányítja őt. A férfi nyájassága két lakó kivételével mindenkit megteveszt, vagyis a szereteteli kapcsolat álcája mögé bújva követheti el pusztításait, különös tekintettel, a nő iránt érzett plátói – és bizarr módon beteljesülő – szerelmére.

A *REC 4*, majd az újból angol nyelven készült horror, a *Múzsza* után Balagueró ismét műfajt váltott és finomított eszköztárán. Friss munkája, *A briliáns csel heist*-film, melyben már egyetlen csepp vér sem csordul ki (noha épp a közelmúltban, a *Holtak serege* kapcsán láthattunk példát horror és heist-mozi házasításának kísérletére). A többségében angolokból álló csapat otthonuktól távol, a madridi központi bankba próbálnak betörni, hogy visszaszerezzék a jogosan magukénak gondolt aranyérméket, amit még ők hoztak fel a tenger fenekéről, Sir Francis Drake elsüllyedt hajójáról. Az *Amíg alszol* lakóháza után a bank is régi, elátkozott épületként jelenik meg, csapdákkal és kiismerésre váró berendezésekkel, – igaz, a csapat tagjai ide önként és mindezek tudatában hatolnak be. Ahogy talán az sem meglepő, hogy veszély leselkedik a zárt és összetartónak tűnő körön belül is.

A *briliáns csel* legeredetibb ötlete, hogy a rablást a 2010-es foci VB döntőjének idejére teszi, ahol a spanyol és a holland válogatott csapat össze a bajnoki címért. Balagueró filmkészítői hiányosságait (és a számára új zsánerben való botladozását) mutatja, hogy az alaphelyzetből nem tudja kihozni az elvárt maximumot, nem sikerül egymás mellé illeszteni a meccs és a rablás feszültségét és izgalmát. Maga a film is kicsit olyan lesz, mint a hajdani mérkőzés: a játzó feleknek és az elkötelezett szurkolóknak emlékezetes, a végeredményre is emlékszünk, ám kevés igazi fordulatot tartogat, láttunk már sokkal jobbat és izgalmasabbat is.

BRILIÁNS CSEL (Way Down) – spanyol, 2021. Rendezte: **Jaume Balagueró**. Írta: **Rowan Athale, Rafa Martinez** és **Andres Koppel**. Kép: **Daniel Aranyo**. Zene: **Arnau Bataller**. Szereplők: **Freddie Highmore** (Thom), **Astrid Bergès-Frisbey** (Lorraine), **Sam Riley** (James), **Liam Cunningham** (Walter), **Luis Tosar** (Simon), **Famke Janssen** (Margaret). Gyártó: **ESCine / TF1 Studio**. Forgalmazó: **Prorum Entertainment**. *Feliratos*. 118 perc.